Michał Kruszka
Ryszard Stefański

KONIUNKTURA W BUDOWNICTWIE – ANALIZA PORÓWNAWCZA WSKAŹNIKÓW JAKOŚCIOWYCH OSZACOWANYCH DLA GOSPODARKI POLSKIEJ I WOJEWÓDZTWA POZNAŃSKIEGO

Wstęp

Systemowa transformacja gospodarcza w Polsce zmieniła w ogromnym stopniu warunki działania przedsiębiorstw i podmiotów oddziałujących na otoczenie rynkowe (np. organów administracji rządowej i samorządowej). Doprowadziło to do wzrostu zapotrzebowania na możliwie szybko dostępne informacje mogące wpłynąć na decyzje poszczególnych uczestników wymiany rynkowej. Wiedza na temat kształtowania się aktywności ekonomicznej w poszczególnych działach gospodarki stała się zatem elementem mającym dla przedsiębiorstw istotne znaczenie przy prawidłowym określaniu sytuacji panującej w otoczeniu konkurencyjnym, a dla centralnych organów gospodarczych stanowiło to czynnik informujący o skutkach danych posunięć ze sfery polityki gospodarczej.

Postępująca decentralizacja państwa oraz różnice w rozwoju poszczególnych regionów spowodowały także podjęcie starań o uzyskanie danych w formie uwzględniającej te uwarunkowania. Dawało to możliwość odniesienia zmian zachodzących w skali całego kraju do przeobrażeń w mniejszych obszarach, np. w województwie, a tym samym tworzyło się warunki do bardziej szczegółowej analizy ekonomicznej zawierającej kolejne informacje, tak istotne w gospodarce rynkowej opartej na samodzielnych decyzjach podmiotów.

Taką szansę stworzyły powstałe dzięki badaniom wykorzystującym ankietę koniunkturalną wskaźniki stanowiące komplementarny, względem ilościowej statystyki publicznej, system danych na temat stanu aktywności ekonomicznej w posz-

czególnych dziedzinach gospodarki. W porównaniu z tradycyjnymi badaniami statystycznymi analizy jakościowe charakteryzują się zespołem zalet, do których należą:

1) szybkość dostarczania danych, dzięki czemu możliwe staje się tworzenie krótkoterminowych prognoz i diagnoz koniunkturalnych;

2) brak kwantyfikacji, co eliminuje obawy respondentów o naruszenie tajemnicy handlowej, a równocześnie znacząco przyspiesza udzielanie odpowiedzi i opracowanie danych;

3) uwzględnienie oczekiwań i subiektywnych ocen podmiotów gospodarczych, które to elementy stanowią determinanty procesów koniunkturalnych (na co zwracali już uwagę np. W. S. Jevons czy J. M. Keynes);[1]

4) względnie niski koszt badań tego rodzaju w stosunku do analiz prowadzonych za pomocą danych ilościowych;

5) ze względu na prostotę kwestionariusza mniejsze obciążenie badanych podmiotów, co w połączeniu z otrzymywaniem przez nich co miesiąc raportu z badań sprzyja szybkiemu tworzeniu się stałego panelu odpowiadających na ankietę przedsiębiorstw.

Badania jakościowe wykorzystujące test koniunkturalny są niestety także obarczone pewnymi cechami negatywnymi. Wśród nich wymienić należy:

1) trudności w określeniu wartości poznawczej oszacowanych wskaźników w okresie transformacji ustrojowej (przemiany systemowe są czasami nagłe i obejmują radykalne zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne, należy zatem przyjąć, że wartości poznawcze wskaźników są w dużej mierze zbliżone do cech obserwowanych w gospodarkach rozwiniętych[2]);

2) obciążenie danych składnikiem wahań sezonowych i przypadkowych;

3) brak pełnego rozróżnienia pomiędzy zmianami wielkości nominalnych i realnych;[3]

4) konieczność dysponowania możliwie najaktualniejszym rejestrem podmiotów gospodarczych wraz z wyszczególnieniem ich podstawowej działalności, co w przypadku gospodarki tak dynamicznie się przeobrażającej jak w Polsce jest utrudnione;

5) konieczność ciągłego uzupełniania panelu badawczego (na skutek zachodzących przemian własnościowych, zmian profilu działalności, powstawania i za-

---

[1] **M. Rekowski**, Test koniunkturalny – istota, konstrukcja, zakres zastosowań, w: Koniunktura gospodarcza Polski. Analiza grup produktowych, red. M. Rekowski, Wydawnictwo Akademia, Poznań 1997, s. 54.

[2] **R. Barczyk**, Wartość poznawcza złożonych wskaźników koniunktury opartych na danych jakościowych, „Ekonomista" 1996 nr 4, s. 494.

[3] **Z. Matkowski**, Ankieta przemysłowa IRG SGH: projekt zmodyfikowanego kwestionariusza i uwagi metodologiczne, w: Z badań koniunktury gospodarczej, red. K. Stanek, Prace i Materiały IRG SGH, nr 36, Warszawa 1993, s. 35–39.

nikania danych podmiotów, odmów uczestnictwa w badaniu) w celu zachowania jego stałości.[4]

Dzięki analizom jakościowym prowadzonym dla polskiego budownictwa powstał dosyć obszerny materiał statystyczny mogący stanowić podstawę wielu badań.[5] Wykorzystano go w niniejszym opracowaniu, aby przedstawić kształtowanie się wybranych wskaźników koniunktury budownictwa na terenie województwa poznańskiego w porównaniu z ich odpowiednikami ogólnopolskimi. Umożliwia to z jednej strony identyfikację różnic w sytuacji budownictwa wybranego regionu na tle kraju, a ponadto dostarcza przesłanek do wnioskowania o zgodności serii czasowych opisujących przebieg (rozkład) wartości liczbowych porównywanych wskaźników. Ten drugi aspekt ma szczególne znaczenie metodologiczne, bowiem w analizach regionalnych ważne jest rozeznanie, do jakiej grupy można zaliczyć określony wskaźnik z punktu widzenia relacji czasowych między sytuacją w regionie i kraju.[6]

Z uwagi na zawartość merytoryczną danych i ich cechy formalne praca niniejsza obejmuje porównanie kształtowania się wybranych jakościowych wskaźników koniunktury dla województwa poznańskiego i Polski w okresie od stycznia 1995 roku do września 1997 roku w przekroju form własności oraz wielkości przedsiębiorstw (z pominięciem przedsiębiorstw wielkich). Wybór województwa poznańskiego jako obszaru porównywanego z krajem podyktowany był tym, że właśnie poznański Urząd Statystyczny prowadzi analizę regionalną, a także chęcią zweryfikowania informacji pochodzących z publicznej statystyki operującej danymi ilościowymi. Wynika z nich, że województwo poznańskie odbiega od przeciętnego stanu rozwoju gospodarczego i wyraźnie go wyprzedza.

Analizie poddano szeregi czasowe przedstawiające wartości wskaźnika złożonego, jakim jest wskaźnik ogólnego klimatu koniunkturalnego, oraz wskaźników prostych odnoszących się do oceny popytu (portfela zamówień), wartości produkcji budowlano-montażowej oraz sytuacji finansowej. Ze względu na dużą zgodność obserwowanych serii zrezygnowano w tej fazie porównań z obliczania formalno-statystycznych mierników zbieżności, ograniczając się do zapisu spostrzeżeń odnoszących się do kierunku, amplitudy, częstotliwości i relacji czasowych zaistniałych wahań.

---

[4] **A. Gaca, I. Zagoździńska**, Statystyczne badanie koniunktury, „Wiadomości Statystyczne" 1994, nr 2, s. 2–3.

[5] Dane publikowane przez Urząd Statystyczny w Poznaniu jako raporty miesięczne (zob. „Koniunktura gospodarcza, województwo poznańskie, budownictwo", nr 1–12 z lat 1995 i 1996 oraz nr 1–9 z 1997 r.), a także z danych GUS (zob. „Koniunktura w przemyśle i budownictwie", GUS Warszawa, miesięczniki z lat 1995–1997).

[6] Chodzi tu głównie o ustalenie czy wskaźniki są jednoczesne, wyprzedzające, czy też opóźnione względem siebie.

1. Metodologia i organizacja badań koniunktury w budownictwie polskim za pomocą wskaźników jakościowych

Zalety badań jakościowych oraz chęć wyeliminowania pewnych niedostatków ilościowej statystyki publicznej (opóźnienia czasowe w publikowaniu danych, nieodpowiednie do analiz koniunkturalnych przekroje czasowe, nieuwzględnienie czynnika subiektywnych odczuć psychologicznych) doprowadziły do rozpoczęcia badań stosujących metodę testu koniunkturalnego w różnych działach gospodarki polskiej. Analizy sytuacji ekonomicznej w działalności budowlano-montażowej wykorzystujące ankietę koniunkturalną rozpoczęto w lipcu 1993 roku. Badania te dla całej Polski zapoczątkowały wspólnie: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie i Akademia Ekonomiczna w Poznaniu. Wdrożone badania były przygotowane na podstawie zharmonizowanego europejskiego systemu ankiet koniunkturalnych, wspólnego dla wszystkich krajów UE i OECD, co pozwala na pełną porównywalność danych zagranicznych i polskich.[7] W celu uchwycenia zmian zachodzących w skali województwa poznańskiego podobne prace w styczniu 1995 roku zainicjował Urząd Statystyczny w Poznaniu we współpracy z Akademią Ekonomiczną w Poznaniu. Analizy koniunkturalne są wykonywane w obu przypadkach regularnie w odstępach miesięcznych.

Jako zbiorowość generalną służącą do losowania próby ogólnopolskiej przyjęto wszystkie przedsiębiorstwa budowlano-montażowe z wyższą niż 5 liczbą pracujących. Dobór próby badawczej oparto na założeniu, że powinna ona w maksymalnym stopniu odzwierciedlać rzeczywistą strukturę przychodów z produkcji sprzedanej w budownictwie. Dokonano zatem podziału zbioru generalnego na warstwy klasyfikacyjne opierając się na następujących kryteriach:

- forma własności,
- rodzaj prowadzonej działalności,
- wielkość przedsiębiorstwa mierzona liczbą pracowników.

Przyjmując za podstawę kryterium własności podzielono respondentów na dwa sektory: publiczny i prywatny. Ze względu na dominujący rodzaj działalności, zgodnie z Europejską Klasyfikacją Działalności, wyodrębniono następujące grupy: przygotowanie terenu, wznoszenie budowli, wykonywanie instalacji oraz prace wykończeniowe. W zależności od liczby pracowników podzielono przedsiębiorstwa na następujące klasy wielkości: małe (6 – 20 pracujących), średnie (21 – 100 pracujących), duże (101 – 500 pracujących) i wielkie (powyżej 500 pracujących).[8]

[7] **I. Zagoździńska**, Transformacja statystyki przedsiębiorstw, „Wiadomości Statystyczne" 1996, nr 11, s. 18. W pracach merytorycznych GUS bardzo pomogli eksperci z Narodowego Instytutu Statystyki i Badań Ekonomicznych (INSEE) w Paryżu, zob. **A. Gaca, I. Zagoździńska**, op. cit., s. 1.

[8] Formalne zasady doboru próby do badań koniunkturalnych można znaleźć w pracy: **R. Barczyk, A. Gaca, I. Zagoździńska**, Badanie koniunktury, GUS, Warszawa 1994, s. 14–15 oraz

Losowanie ogólnopolskiej próby badawczej dokonane zostało w Głównym Urzędzie Statystycznym w Warszawie zgodnie z przyjętymi wcześniej założeniami co do jej reprezentatywności. Liczba przedsiębiorstw w każdej z wyłonionych podgrup odpowiada udziałom przychodów z produkcji sprzedanej tej podgrupy w przychodach ze sprzedaży produkcji budowlano-montażowej ogółem. Miesięczny panel liczy około 1600 respondentów.

Podobną procedurę zastosowano w badaniach dla województwa poznańskiego, przyjmując tu oczywiście za zbiorowość generalną przedsiębiorstwa zarejestrowane na analizowanym obszarze. Ze względu jednak na bardzo małą liczebność pominięto warstwę przedsiębiorstw wielkich. Wyeliminowano także warstwy klasyfikacyjne obejmujące przygotowanie terenu i prace wykończeniowe, gdyż udział przychodów ze sprzedaży tego typu usług był bardzo nieznaczny w ogólnych przychodach budownictwa w województwie poznańskim. Ogólnie regionalny miesięczny panel stanowi blisko 200 podmiotów.

Kwestionariusz ankiety koniunkturalnej jest wysyłany do przedsiębiorstw objętych badaniem do połowy każdego miesiąca, z terminem zwrotu do dnia 25. W przypadku badań ogólnokrajowych rozprowadzeniem formularzy i zbieraniem danych zajmują się wszystkie regionalne Urzędy Statystyczne. Dane są analizowane w GUS w Warszawie, gdzie powstają także raporty z badań przedstawiające wyniki testu i krótkie komentarze. W zakresie badań dla województwa poznańskiego czynności te wykonuje Urząd Statystyczny w Poznaniu. Gotowy raport koniunkturalny jest wysyłany do respondentów, wraz z kolejnym formularzem ankiety, do połowy miesiąca.

Przygotowany kwestionariusz testu koniunkturalnego, identyczny w swej formie dla badań ogólnopolskich i dla województwa poznańskiego, składa się z dwóch zasadniczych części: oceny sytuacji i jej prognozy. Część pierwsza zawiera pytania dotyczące następujących zagadnień:

- poziomu aktywności gospodarczej w badanym miesiącu w stosunku do poprzedniego miesiąca,
- wielkości portfela zamówień w analizowanym okresie w porównaniu z poprzednim miesiącem,
- długości zagwarantowanego okresu działania przy posiadanym portfelu zamówień (w miesiącach),
- wartości produkcji budowlano-montażowej (w cenach realizacji) w danym miesiącu w stosunku do okresu poprzedniego,
- udziału robót inwestycyjnych w wartości produkcji ogółem,
- poziomu opóźnień płatniczych w bieżącym okresie w stosunku do poprzedniego miesiąca,

17–20. Omówione w tej pracy zasady odnoszą się do badania przemysłu przetwórczego, jednak przy pewnych drugorzędnych zmianach dostosowawczych można je w pełni zastosować dla budownictwa.

- sytuacji finansowej w danym okresie w porównaniu z poprzednim miesiącem.

Odpowiadając na pytania pierwszej części kwestionariusza respondenci wskazują także na bariery utrudniające ich działalność gospodarczą. W pytaniu tym występują następujące warianty odpowiedzi: brak barier, niedostateczny popyt, warunki atmosferyczne, braki wyposażenia w sprzęt, koszty finansowe działalności, dostęp do kredytów, konkurencja innych firm, braki materiałów i surowców, koszty materiałów, braki wykwalifikowanych pracowników i inne.

Część prognostyczna zawiera podobne pytania jak diagnostyczna. Należą do nich: przewidywanie poziomu aktywności gospodarczej w najbliższym miesiącu oraz trzymiesięczne prognozy wielkości portfela zamówień, wartości produkcji, poziomu cen i sytuacji finansowej. Ta część kwestionariusza zawiera również pytania nie mające odpowiedników w pierwszej części. Dotyczą one następujących zagadnień:

- poziomu zatrudnienia w najbliższych trzech miesiącach w stosunku do bieżącego okresu,
- oceny aktualnych zdolności produkcyjnych w stosunku do oczekiwanego w najbliższych sześciu miesiącach portfela zamówień (zbyt wysokie, wystarczające, zbyt niskie).

Formularz testu koniunkturalnego zawiera także pytania o to, czy w okresie najbliższych sześciu miesięcy respondent zamierza podjąć inwestycje rozszerzające zdolności produkcyjne oraz, w przypadku odpowiedzi twierdzącej, o źródła ich finansowania.

Informacje uzyskane z pierwszej części ankiety są wykorzystywane do opracowania diagnozy aktualnej sytuacji gospodarczej w budownictwie. Wskaźniki szacowane na podstawie danych pochodzących z drugiej części testu służą opracowaniu krótko- i średnioterminowych prognoz koniunktury w działalności budowlano-montażowej.

W procesie opracowywania wyników testu koniunkturalnego dzieli się pytania jakościowe na dwie grupy:

- pytania z załączonymi trzema wariantami odpowiedzi (poprawa, brak zmian, pogorszenie),
- pytania, na które odpowiada się zakreślając kilka wybranych odpowiedzi.

Wskaźniki szacowane na podstawie informacji uzyskanych jako odpowiedzi na pytania pierwszej grupy dzielą się na proste i złożone. Wskaźniki proste liczone są jako różnica procentowego udziału odpowiedzi pozytywnych i negatywnych z punktu widzenia interesu ekonomicznego przedsiębiorstwa. Charakteryzują one pewien wycinek działalności i przyjmują wartości od +100 do -100. W procesie agregacji danych pochodzących od poszczególnych respondentów dokonuje się ważenia odpowiedzi.

Każdy z podmiotów należy do jednej z wyodrębnionych podgrup klasyfikacyjnych, np.: przedsiębiorstwo prywatne, duże, którego dominującym rodzajem

działalności jest wznoszenie budowli. W pierwszym etapie sumuje się odpowiedzi w ramach wyodrębnionej podgrupy bez stosowania wag dla poszczególnych respondentów. W drugim etapie przypisuje się każdej z wymienionych podgrup wagę odzwierciedlającą jej udział w strukturze przychodów z produkcji sprzedanej grupy stanowiącej wyższy stopień agregacji. W kolejnych etapach oblicza się wskaźniki ważone dla: ogółu podmiotów, sektorów własnościowych, klas wielkości oraz grup EKD.

Wskaźniki złożone szacowane są z kolei dzięki agregacji wskaźników prostych. W analizach koniunkturalnych w budownictwie polskim wyznacza się następujące wskaźniki złożone:

- ogólnego klimatu koniunkturalnego,
- klimatu w zakresie popytu,
- klimatu w zakresie wartości produkcji,
- klimatu w zakresie sytuacji finansowej.

Powyższe indeksy są liczone jako średnia arytmetyczna oceny sytuacji i jej prognozy w analizowanym zakresie.

Informacje uzyskane jako odpowiedzi na pytania drugiego typu, dotyczące barier w działalności lub planowanych inwestycji, są wykorzystywane do szacowania innego typu wskaźników. W odniesieniu do barier utrudniających poprawę sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa szacuje się następujące wskaźniki:

- procentowy udział podmiotów nie zgłaszających barier w ogólnej liczbie wypełnionych ankiet,
- procentowy udział przedsiębiorstw zgłaszających daną barierę w ogólnej liczbie respondentów wskazujących na jakiekolwiek bariery (wskaźnik intensywności wpływu poszczególnych ograniczeń),
- procentowy udział danej bariery w sumie zakreślonych barier (wskaźnik struktury barier).

Podobne wskaźniki wyznacza się w przypadku analizy źródeł finansowania planowanej działalności inwestycyjnej rozszerzającej zdolności produkcyjne przedsiębiorstwa.

2. Zmiany wybranych wskaźników jakościowych charakteryzujących koniunkturę w budownictwie w Polsce i w województwie poznańskim w latach 1995 – 1997

Oszacowane wskaźniki jakościowe, o ile ich zakres merytoryczny odpowiada danym rejestrowanym przez ilościową statystykę publiczną, można poddać weryfikacji poprzez ich porównanie z faktycznymi zmianami zachodzącymi w budownictwie. Do takiej grupy należą wskaźniki: produkcji sprzedanej budownictwa, sytuacji finansowej podmiotów oraz poziomu cen robót budowlano-montażowych.

Spora grupa wskaźników jakościowych nie znajduje jednakże odpowiedników w statystyce ilościowej.[9] Należą do nich indeksy opisujące diagnozę i prognozę: ogólnej sytuacji gospodarczej przedsiębiorstwa, popytu na realizowane roboty budowlano-montażowe i powiązanego z nim zagwarantowanego okresu działania, a poza tym ocena poziomu opóźnień płatniczych oraz informacje dotyczące barier utrudniających rozwój przedsiębiorstwa. Analiza porównawcza wskaźników jakościowych i ilościowych wskazuje, że dane jakościowe, które pod względem merytorycznym odpowiadają informacjom publikowanym przez GUS, dobrze odzwierciedlają dynamikę większości rzeczywistych procesów gospodarczych. Szczególnie trafne jest oddanie kierunków zmian poszczególnych wielkości ekonomicznych i dotyczy to zarówno diagnozy, jak i prognozy sytuacji w analizowanym zakresie. Znaczącym wyjątkiem jest jednakże przewidywanie kształtowania się poziomu cen produkcji budowlano-montażowej, gdzie ankieta koniunkturalna zawodzi jako metoda badawcza.

Nieco gorzej od identyfikacji kierunków zmian analizowanych wielkości przedstawia się natomiast określenie ich intensywności.[10] Amplituda wahań wskaźników jakościowych oszacowanych dla polskiego budownictwa jest z reguły niższa niż w przypadku rzeczywistych zmian wartości produkcji. Te ostatnie są bowiem determinowane przez silną sezonowość wynikającą z wpływu warunków atmosferycznych. Budownictwo zdaje się być pod tym względem branżą nietypową, ponieważ w innych rodzajach działalności amplituda wahań wskaźników jakościowych przewyższa skalę fluktuacji danych ilościowych.[11] Pozytywna weryfikacja większości szacowanych wskaźników (z wyłączeniem prognozy cen) uwiarygodnia jednocześnie informacje, które są nieporównywalne z danymi ilościowymi. Wskazuje to na znaczną przydatność stosowania metody testu koniunkturalnego do badania stanu aktywności gospodarczej w budownictwie.

2.1. Kształtowanie się klimatu koniunkturalnego w budownictwie polskim

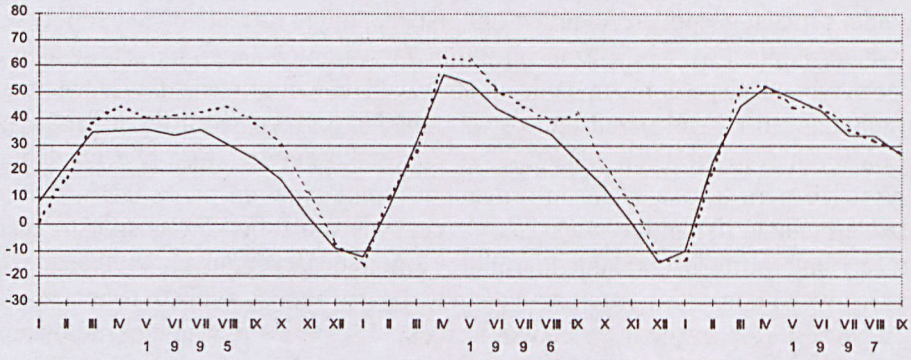
Podstawowym wskaźnikiem charakteryzującym koniunkturę w działalności budowlano-montażowej jest ogólny klimat koniunkturalny. Jego kształtowanie się w badanym okresie ilustruje rys. 1. Zmiany wartości tego wskaźnika przedstawione na rys.1a odnoszą się do budownictwa w Polsce jako całości i w województwie poznańskim. Zaprezentowany przebieg zmian ogólnego klimatu koniunkturalnego wskazuje, iż działalność budowlano-montażowa cechuje się silną sezonowością.

[9] Uwzględnienie subiektywnych, ilościowo niemierzalnych odczuć kadry kierowniczej w analizowanej branży stanowi jedną z głównych zalet metody testu koniunkturalnego.

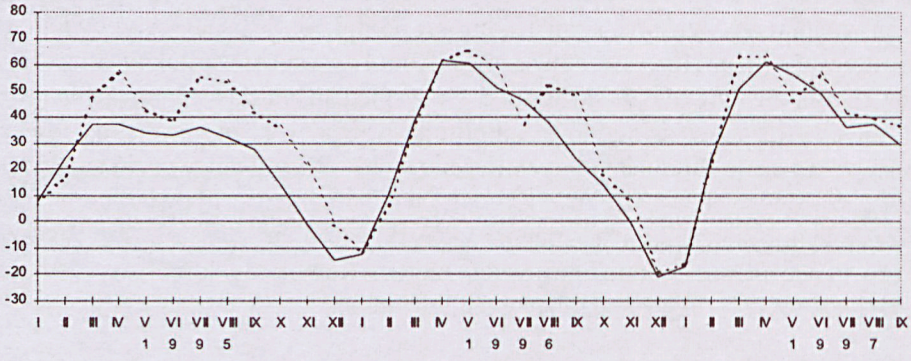
[10] Szczegółowa analiza porównawcza wybranych wskaźników jakościowych i ilościowych szacowanych dla całej Polski znajduje się w: **R. Stefański**, Wskaźniki jakościowe i ilościowe w budownictwie, w: Koniunktura gospodarcza Polski, Analiza grup produktowych, op. cit., s.205–212.

[11] **M. Rekowski**, Test koniunkturalny..., op. cit., s. 62.

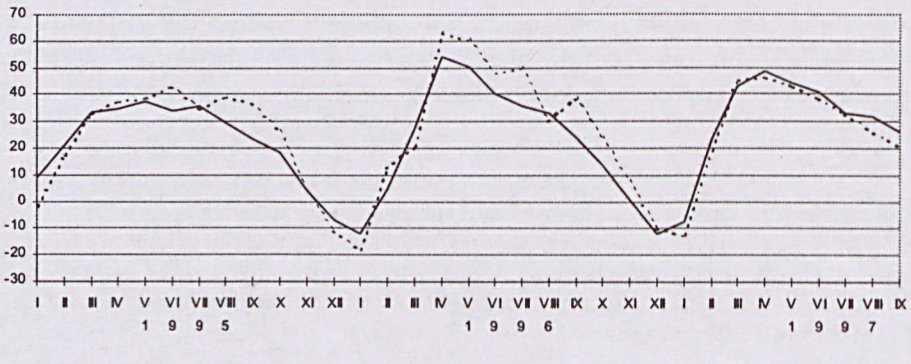
a. Ogółem

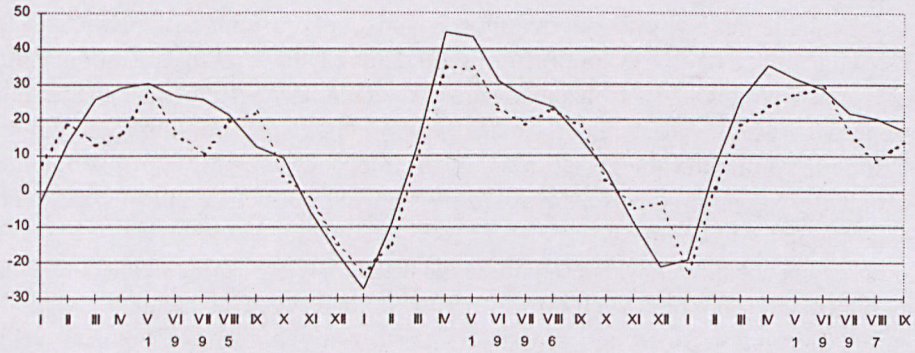
b. Sektor publiczny

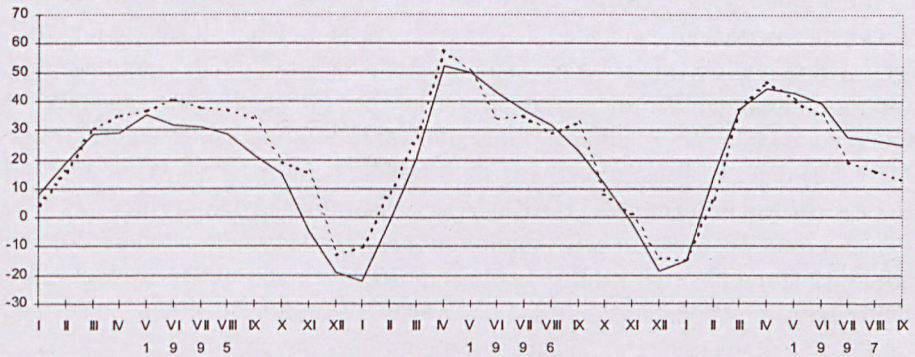
c. Sektor prywatny

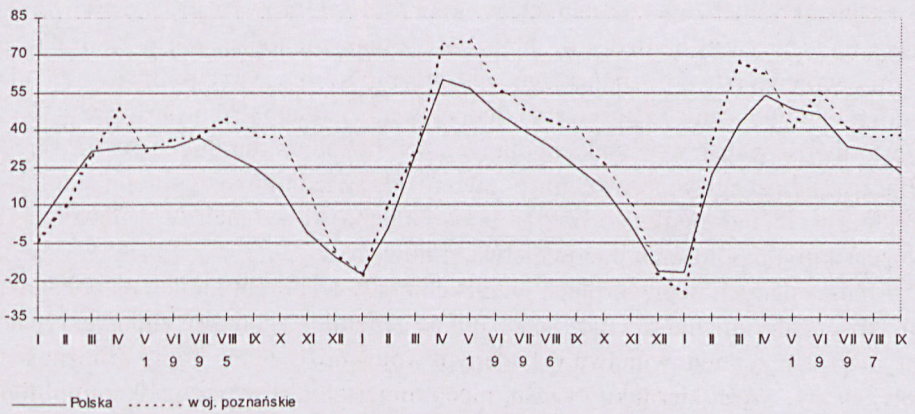
d. Przedsiębiorstwa małe

e. Przedsiębiorstwa średnie

f. Przedsiębiorstwa duże

Rys. 1. Wskaźniki ogólnego klimatu koniunkturalnego w budownictwie w Polsce i w województwie poznańskim w latach 1995 – 1997

Źródło: „Koniunktura gospodarcza, województwo poznańskie, budownictwo", nr 1–12 z lat 1995 i 1996 oraz nr 1–9 z 1997 r., a także „Koniunktura w przemyśle i budownictwie", GUS Warszawa, miesięczniki z lat 1995–1997

Pierwsza połowa roku jest zazwyczaj okresem dobrej koniunktury, a druga przynosi jej osłabienie. Najwyższy poziom aktywności przedsiębiorstw przypadał na okres wiosenny, a najniższy na przełom roku. Dotyczy to w równym stopniu całej Polski, jak i województwa poznańskiego. W latach 1995–1996 poznańskie budownictwo wykazywało jednak nieznacznie wolniejsze spadki wskaźnika ogólnego klimatu koniunkturalnego, co owocowało nieco wyższymi jego poziomami. W roku 1997 generalne wskazania okazały się być praktycznie zbieżne zarówno w regionie, jak i w kraju.

Przyczyną tak silnych wahań sezonowych jest oczywiste uzależnienie natężenia prac budowlano-montażowych od warunków atmosferycznych. Jednak uwzględnianie składnika sezonowego w danych uzyskiwanych z badań jakościowych znacząco utrudnia uchwycenia samych zmian koniunkturalnych. Konieczna byłaby zatem dekompozycja szeregów czasowych i oczyszczenie ich ze składników sezonowych. Rozpoczynając badania opierające się na metodzie testu koniunkturalnego GUS przewidywał, że po uzyskania wystarczająco długich szeregów (minimum trzyletnich danych miesięcznych) nastąpi ich korygowanie, usuwające wahania sezonowe.[12] Ze względu na zapoczątkowanie ogólnopolskich analiz (w lipcu 1993 roku) dane krajowe można już było poddać temu procesowi. W tym celu GUS zastosował procedurę X11-ARIMA wykorzystującą wielokrotne oczyszczanie szeregów i poszczególnych składników przy pomocy odpowiednio dobranej średniej ruchomej.[13] Zbyt krótki okres badań regionalnych uniemożliwia jeszcze wyeliminowanie z poznańskich danych wahań sezonowych, zatem porównanie w niniejszej pracy dotyczy wskaźników nieoczyszczonych.

Tendencje zaobserwowane w budownictwie jako całości nie zmieniły się w przypadku analizowania danych w przekroju sektorowym (rys. 1b i 1c). Tu także widoczna jest bardzo duża zbieżność zmian zachodzących w skali całego kraju i województwa poznańskiego, niezależnie od tego, czy poddaje się badaniom sektor publiczny, czy prywatny. Jednakże można zaobserwować nieco większą częstotliwość wahań wskaźnika ogólnego klimatu koniunkturalnego poznańskiego sektora publicznego w porównaniu ze swoim odpowiednikiem ogólnopolskim. Nie zmienia to jednak ogólnego obrazu upodobnienia się sytuacji w województwie poznańskim do położenia budownictwa krajowego.

Analiza danych w przekrojach przedsiębiorstw wyodrębnionych na podstawie wielkości zatrudnienia również wskazuje na generalną zgodność zmian aktywności gospodarczej budownictwa w badanym województwie i w kraju. Zbieżność ta dotyczy zwłaszcza kierunku i czasu, nieco mniejsza jest w przypadku amplitudy wahań. Wskaźnik ogólnego klimatu koniunkturalnego dla poznańskich małych

[12] **A. Gaca, I. Zagoździńska**, op. cit., s. 7.

[13] Opis procedury X11-ARIMA można znaleźć w: **Z. Matkowski**, Koncepcja ogólnego wskaźnika koniunktury dla gospodarki polskiej, w: Wyniki badań koniunktury gospodarczej w świetle doświadczeń IRG, red. K. Stanek, „Prace i Materiały IRG SGH", nr 46, Warszawa 1995, s. 43–45.

przedsiębiorstw był ogólnie na niższym poziomie niż generalnie w Polsce, dodatkowo charakteryzował się większą częstotliwością wahań, jednak ich amplituda była nieznacznie mniejsza niż w przypadku zmian krajowego wskaźnika (rys. 1d). Przedsiębiorstwa średnie w województwie poznańskim początkowo (w roku 1995) lepiej oceniały swoją sytuację w stosunku do opinii sformułowanych na podstawie testu ogólnokrajowego, jednak dalszy ciąg badań nie potwierdził tej tendencji i w kolejnych miesiącach wskaźniki ogólnopolskie oraz regionalne kształtowały się w bardzo zbliżony sposób (rys. 1e). Dla poznańskich przedsiębiorstw niepokojąca może być jednak utrzymująca się od początku 1997 roku niższa wartość analizowanego wskaźnika w porównaniu z całą Polską i dodatkowo znacznie szybszy jej spadek. Ogólny klimat koniunkturalny dla dużych przedsiębiorstw wskazuje na ich lepszą sytuację w województwie poznańskim aniżeli w reszcie kraju (rys. 1f). Tu również widać dużą zgodność charakterystyk ogólnopolskich i regionalnych, jednak prawie we wszystkich miesiącach wartość wskaźnika poznańskiego była większa niż krajowego. Uderzająca jest amplituda wahań w Poznańskiem w roku 1996, kiedy to w maju zanotowano wartość 75,5, natomiast w grudniu –17,4. Inne grupy przedsiębiorstw nie notowały tak drastycznych zmian, także dane ogólnopolskie charakteryzowały się mniejszą amplitudę swoich wahań.

2.2. Koniunktura w budownictwie polskim w świetle wskaźników jakościowych prostych

Szacowane jakościowe wskaźniki proste powstają jako różnica procentowego udziału odpowiedzi pozytywnych i negatywnych z punktu widzenia korzyści ekonomicznych danego podmiotu. W każdym wypadku pytania dotyczą tylko jednej sfery działalności badanego przedsiębiorstwa. W niniejszym opracowaniu analizie poddano wskaźniki odnoszące się do oceny: portfela zamówień, wartości produkcji budowlanej oraz sytuacji finansowej.

Kształtowanie się wskaźnika określającego ocenę przedsiębiorstw budowlanych co do ich portfela zamówień, a tym samym ocenę zgłaszanego na ich usługi popytu przedstawia rys. 2a. Także w tym wypadku uzewnętrznia się zgodność zmian w skali kraju i województwa poznańskiego. Znowu bardzo podobne są ogólne kierunki i czas zmian, natomiast wskaźnik regionalny wykazuje znacznie większą częstotliwość wahań przy niewiele większej ich amplitudzie. Może to świadczyć o mniej ustabilizowanym popycie na usługi budownictwa w Poznańskiem niż w skali całego kraju. Z drugiej strony może to być spowodowane mniejszą liczebnością próby badawczej. Jednak wartość wskaźnika oceny portfela zamówień była w analizowanym województwie (poza nielicznymi wyjątkami) wyższa aniżeli w skali Polski.

Analiza sektorowa ponownie potwierdza powyższe generalne stwierdzenia (rys.2b i 2c), niemniej w przypadku sektora publicznego w województwie

poznańskim jeszcze wyraźniej uwidacznia się zdecydowanie większa częstotliwość wahań w ocenach portfela zamówień. Wskaźnik ogólnopolski ma w tym samym okresie znacznie spokojniejszy przebieg. Może to świadczyć o wysokim obciążeniu danych elementem oscylacji sezonowych i przypadkowych, co tylko unaocznia potrzebę oczyszczenia wskaźników jakościowych z tych składników. Oceny popytu formułowane przez sektor prywatny nie miały tak zmiennego charakteru (nawet te regionalne), natomiast i w tym przekroju dostrzec można bardziej optymistyczne nastawienie poznańskich podmiotów aniżeli ogółu kraju.

Generalnie trochę korzystniejsze położenie budownictwa w Poznańskiem nie znajduje potwierdzenia w ocenach małych przedsiębiorstw. Tu wskaźnik oceny portfela zamówień ma ogólnie mniejszą wartość niż ogólnopolski (rys. 2 d), także i w tym wypadku zaobserwować można większą częstotliwość zmian, choć przy nieco mniejszej amplitudzie.

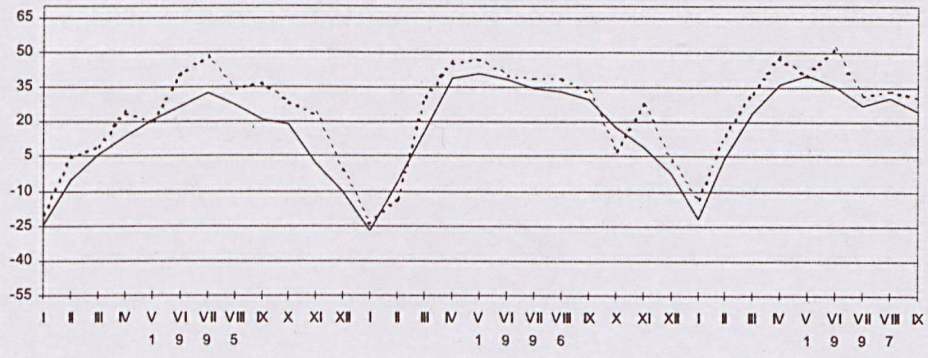
Charakterystyczne jest to, iż wskaźnik ten przyjmuje w tej grupie najniższe maksymalne poziomy, a także najniższe minimalne spośród wszystkich grup wyróżnionych według wielkości zatrudnienia. Wynika z tego, że popyt na usługi budowlane nie jest skierowany na małe podmioty. Największą zgodność ze zmianami ogólnokrajowymi wykazywały w województwie poznańskim średnie przedsiębiorstwa (rys. 2e). Oceny przedsiębiorstw dużych odbiegały natomiast znacząco od wskazań krajowych (rys. 2f); mimo że wartości wskaźnika były większe, towarzyszyła im duża częstotliwość zmian i ich znaczna amplituda.

Bardzo podobny charakter miał wskaźnik ocen formułowany przez poznański sektor publiczny, co wskazuje, że należą do niego właśnie duże podmioty, które nękane są dosyć gwałtownymi wahaniami w zamówieniach zgłaszanych na swoje usługi.

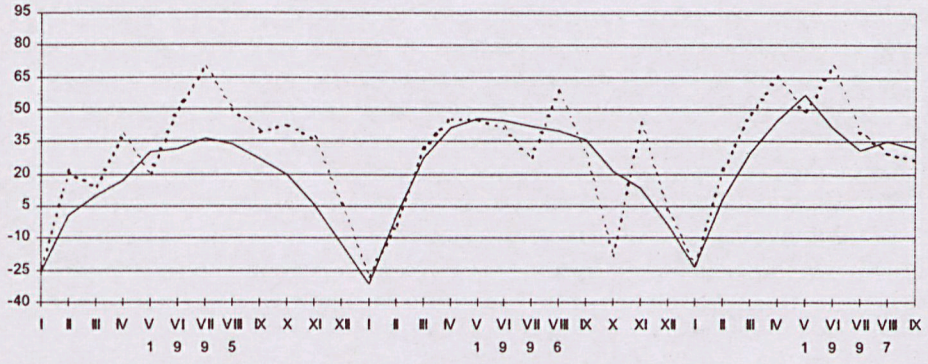
Nieco korzystniejsza sytuacja popytowa w województwie poznańskim znalazła swoje odbicie w ocenach wartości produkcji budowlanej. Skoro poznańskie przedsiębiorstwa charakteryzują się większą dynamiką portfela zamówień, to i dynamika wartości produkcji jest większa. Niestety dotyczy to tylko okresów poprawy koniunktury, gdyż w czasie jej pogorszenia regionalny wskaźnik oceny wartości sprzedaży spada do poziomu ogólnokrajowego (rys.3a). Uderzająca jest bardzo duża amplituda wahań (np. wartość analizowanego regionalnego wskaźnika w maju 1996 roku wynosiła 58,1, by w styczniu 1997 roku spaść do -50), nie ma ona swego odpowiednika w amplitudzie wahań ocen portfela zamówień. Wskazuje to na nominalny charakter zmian, gdyż podmioty oceniają wartość produkcji w cenach realizacji.

Bardzo podobnie przedstawia się analiza w przekroju sektorowym (rys. 3b i 3c). W przypadku sektora publicznego w województwie poznańskim uwidoczniła się tu jeszcze większa amplituda wahań, a jednocześnie w styczniu 1997 roku odnotowano najniższy poziom wskaźnika oceny wartości produkcji budowlanej (-73,6). Nominalny charakter zmian wartości produkcji ukazuje się także poprzez porów-

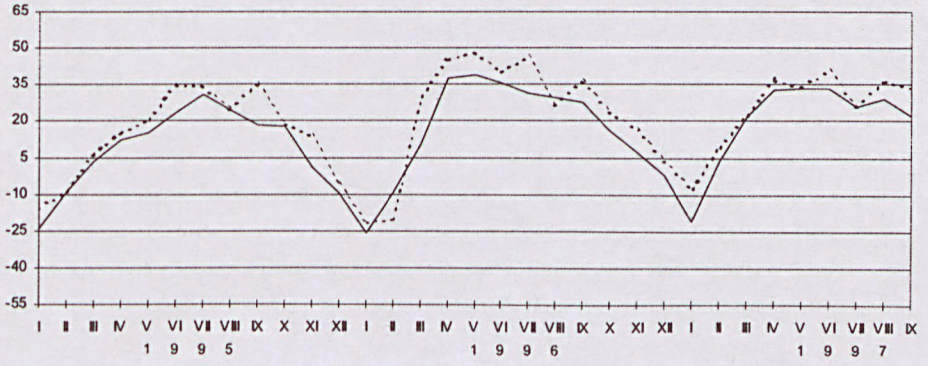
a. Ogółem

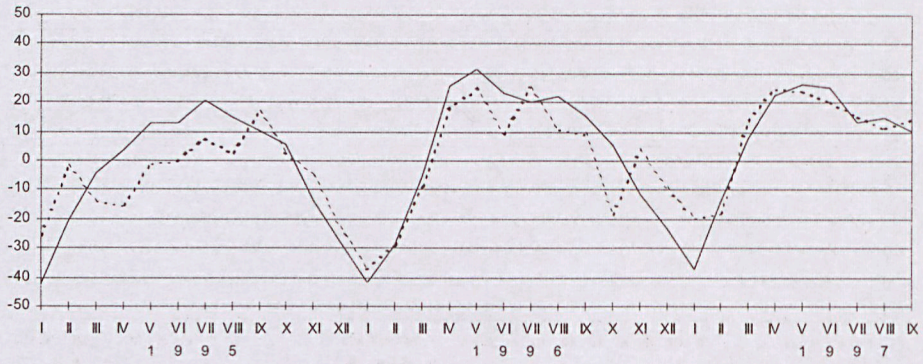
b. Sektor publiczny

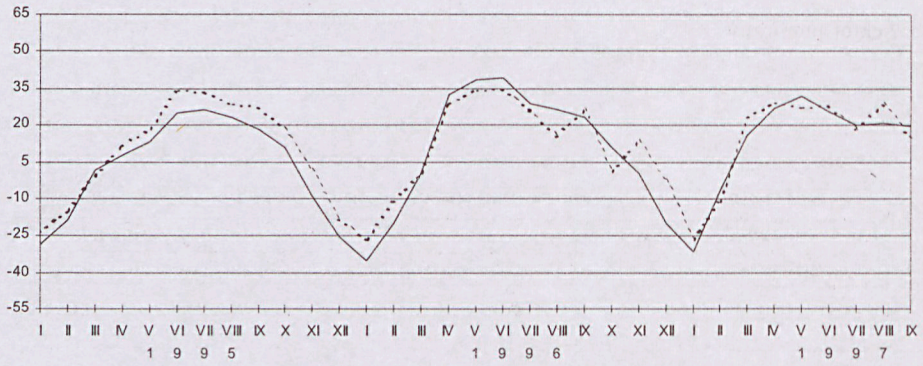
c. Sektor prywatny

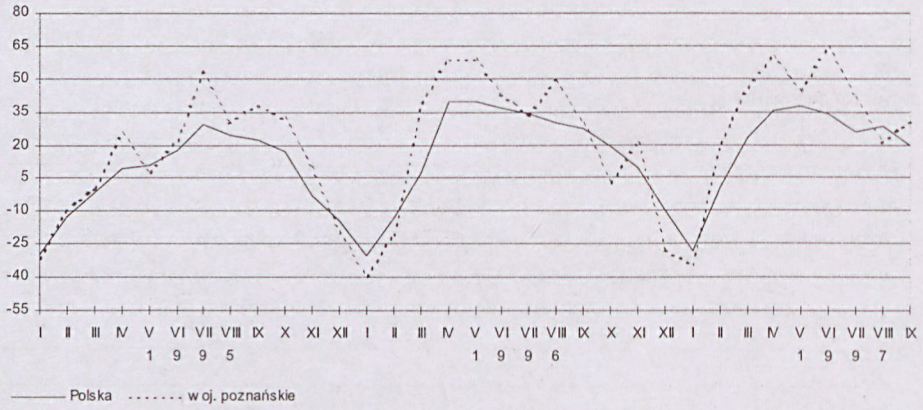
d. Przedsiębiorstwa małe

e. Przedsiębiorstwa średnie

f. Przedsiębiorstwa duże

Rys. 2. Wskaźniki oceny portfela zamówień w budownictwie w Polsce i w województwie poznańskim w latach 1995 – 1997

Źródło: Jak w rys. 1.

nanie ocen dotyczących popytu (portfel zamówień) z analizowanym wskaźnikiem. W przypadku odnotowania spadku zamówień (np. marzec 1995, czerwiec 1996) przedsiębiorstwa z poznańskiego sektora publicznego wskazywały na wzrastającą wartość produkcji budowlanej. Inną przyczyną wystąpienia takich rozbieżności może być wydłużony czas realizacji inwestycji budowlanej (wcześniej zgłoszony popyt jest zaspokajany w późniejszych okresach). Jednak wskaźniki jakościowe nie pozwalają na dokładną identyfikację takich odroczeń czasowych, gdyż nie przedstawiają danych ilościowych, a jedynie saldo subiektywnych ocen. Poznański sektor prywatny oceniał wartość swojej produkcji sprzedanej w sposób bardziej ustabilizowany (mniejsza amplituda wahań), a jednocześnie nadal widać było lepsze oceny niż ogólnokrajowe.

Przekrój według wielkości zatrudnienia również potwierdzał wnioski z analizy popytowej. Dla przedsiębiorstw małych znaczące było wyhamowanie tempa spadku zarówno zamówień, jak i wartości produkcji obserwowane w regionie poznańskim od połowy roku 1996. Mimo występujących wahań ich amplituda była znacznie mniejsza niż w skali kraju, na co wskazuje rys. 3d.

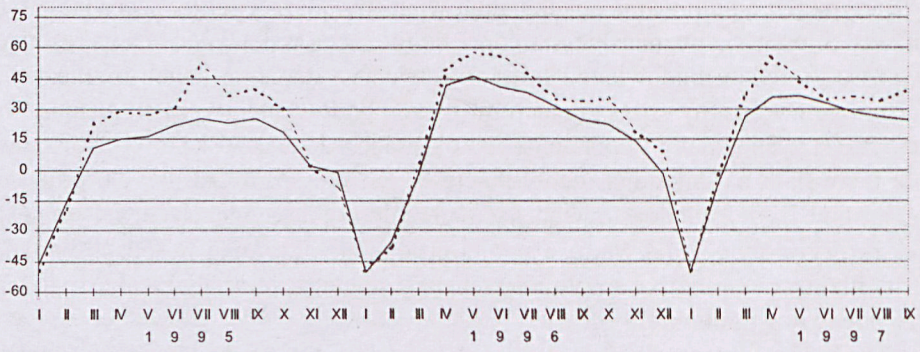
Jednak widać dużą częstotliwość zmian, co jest raczej skutkiem oddziaływania składników przypadkowych i sezonowych. Przedsiębiorstwa średnie w Poznańskiem oceniały swoją sytuację w sposób bardzo zbliżony do ogólnokrajowych diagnoz (rys. 3e), przy czym spadki wartości wskaźników na początku roku są mniejsze niż w kraju. Natomiast grupa wielkopolskich przedsiębiorstw dużych (rys. 3f) formułowała swoje odczucia w sposób zbliżony do podmiotów z sektora publicznego, przy czym ich generalne oceny były bardziej optymistyczne niż ogólnopolskie.

Najmniejszą zgodność zmian wskaźników regionalnych i krajowych można zaobserwować w przypadku oceny sytuacji finansowej. Ujmując budownictwo jako całość (rys. 4a), w przypadku diagnoz regionalnych objawia się to zdecydowanie większą częstotliwością wahań i ich większą amplitudą (zwłaszcza w latach 1995–1996), dane z roku 1997 pokazują już znaczną zgodność.

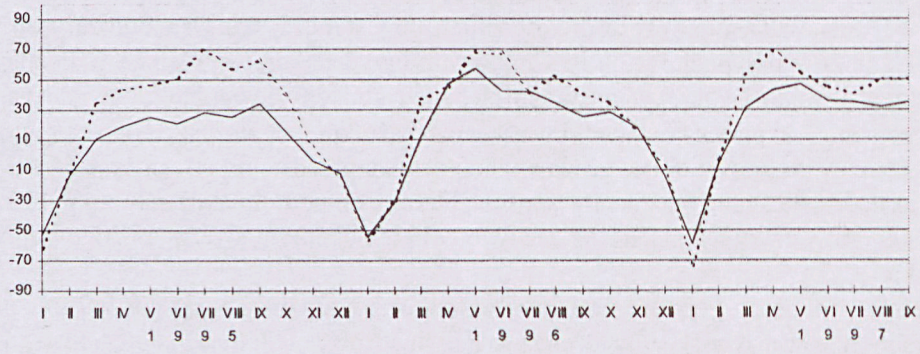
Dokonując podziału zbiorowości według kryterium własności dostrzec można te same zależności w stosunku do sytuacji całości kraju, widać jednak nagłe pogorszenie stanu finansowego latem 1996 roku i to w obu sektorach (rys. 4b i 4c). Poznański sektor prywatny notował w analizowanym okresie lepszą kondycję finansową niż ogólnopolski, co nie dziwi w obliczu korzystniejszej oceny wartości produkcji i portfela zamówień.

Dużą częstotliwość (większą niż krajowa) wahań w diagnozie sytuacji finansowej w województwie poznańskim zaobserwować można w przypadku małych przedsiębiorstw. Nakłada się na to malejąca ich amplituda, co świadczy o dążeniu tych podmiotów do optymalizacji zarządzania finansami w obliczu nie największego portfela zamówień i wartości produkcji (rys. 4d). Znowu największą zbieżność z przebiegami ogólnopolskimi wykazują oceny zgłaszane przez średnie poznań-

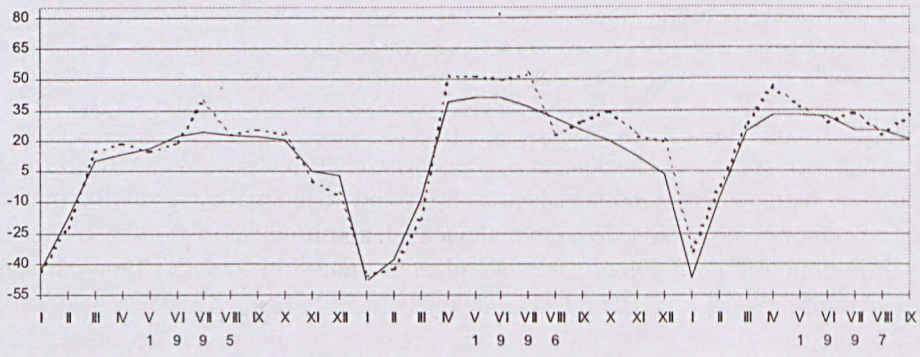
a. Ogółem

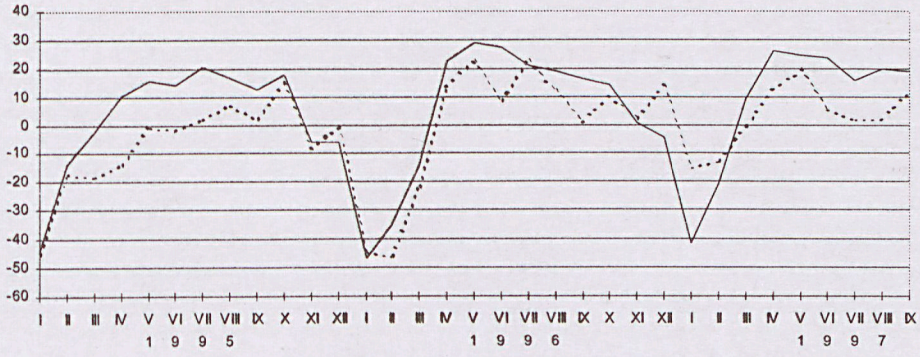
b. Sektor publiczny

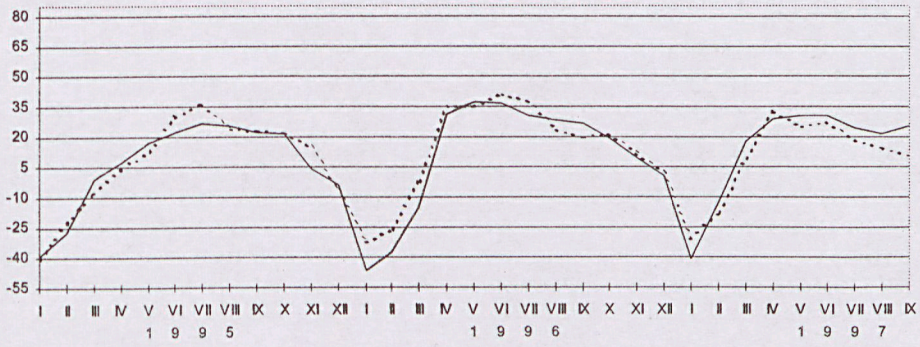
c. Sektor prywatny

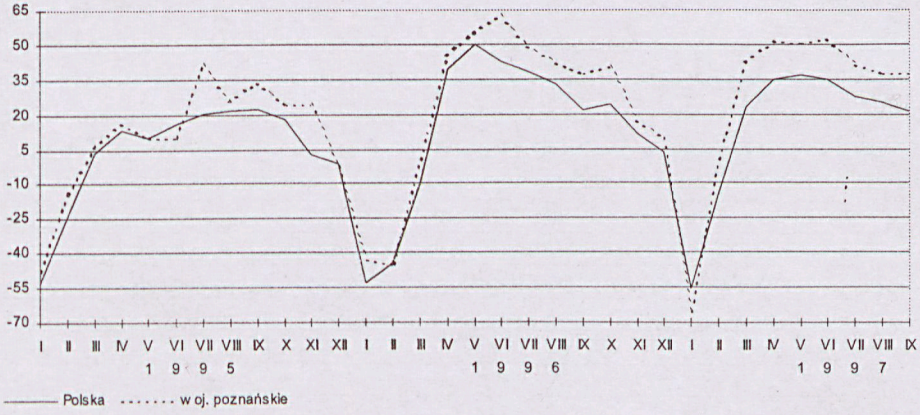
d. Przedsiebiorstwa małe

e. Przedsiębiorstwa średnie

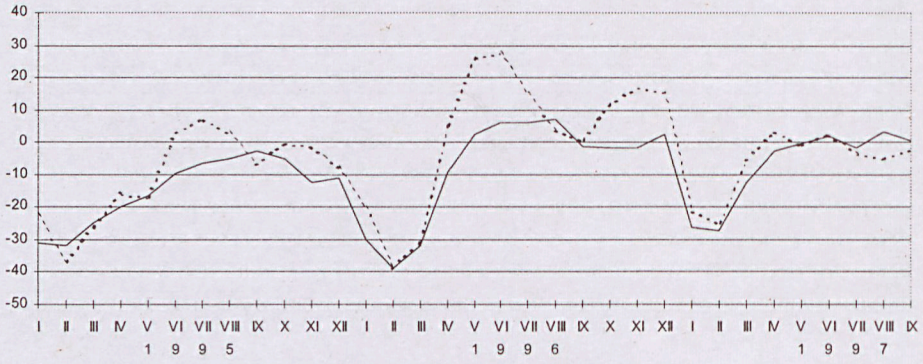
f. Przedsiębiorstwa duże

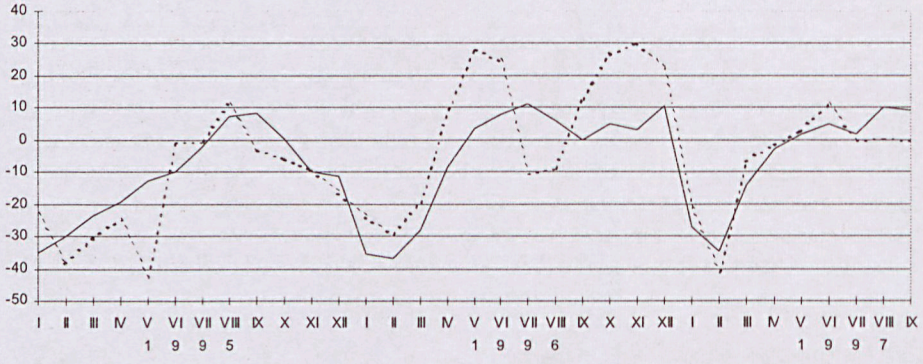
Rys. 3. Wskaźniki oceny wartości produkcji budowlanej (w cenach realizacji) w Polsce i w województwie poznańskim w latach 1995 – 1997

Źródło: Jak w rys. 1.

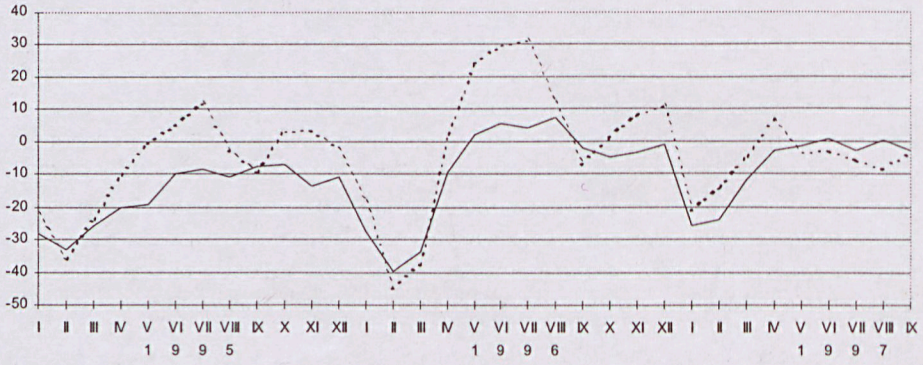
a. Ogółem

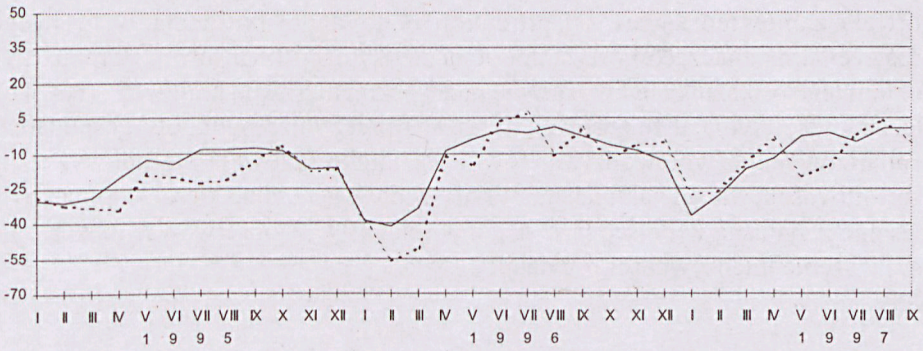
b. Sektor publiczny

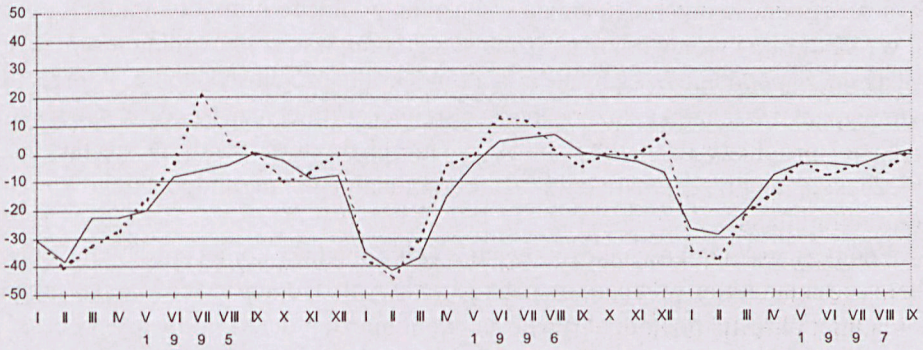
c. Sektor prywatny

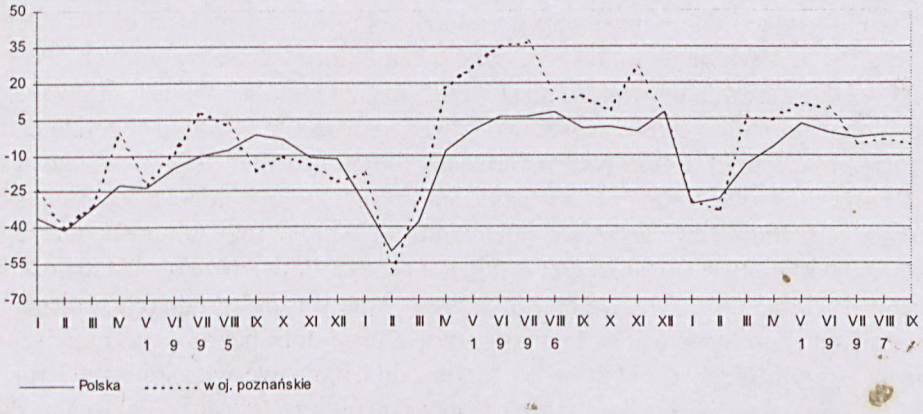
d. Przedsiębiorstwa małe

e. Przedsiębiorstwa średnie

f. Przedsiębiorstwa duże

Rys. 4. Wskaźniki oceny sytuacji finansowej w przedsiębiorstwach budowlanych w Polsce i w województwie poznańskim w latach 1995 – 1997

Źródło: Jak w rys. 1.

skie przedsiębiorstwa. Jednak większe wartości wskaźników diagnozy wielkości portfela zamówień i wartości produkcji budowlanej nie znalazły tu swego przełożenia na znacząco korzystniejsze oceny sytuacji finansowej; w roku 1997 poziom tego wskaźnika był w regionie poznańskim niższy od krajowego (rys. 4 e). Ocena swojej sytuacji finansowej, zgłaszana przez duże podmioty gospodarcze z analizowanego województwa, również charakteryzowała się podwyższoną częstotliwością wahań, jak i ich amplitudą. Jednak generalne kierunki zmian były tożsame z sytuacją w Polsce (rys. 4f), a w roku 1997 zaobserwować można było zmniejszenie intensywności oscylacji.

Uwagi końcowe

Wysoka zgodność przebiegu zmian wskaźnika ogólnego klimatu koniunkturalnego w skali kraju i województwa poznańskiego oraz wskaźników diagnostycznych wskazuje, że podobnie rzecz by się miała z indeksami prognostycznymi. W przeciwnym wypadku wskaźniki złożone, będące średnią arytmetyczną z oceny danej sytuacji i jej prognozy na najbliższy okres, nie charakteryzowałyby się tak dużą zbieżnością jak przedstawione wskaźniki regionalnego i ogólnopolskiego klimatu koniunkturalnego.

Z analizy wskaźników jakościowych wynika również konieczność ich oczyszczenia ze składników przypadkowych i sezonowych. Dopiero wtedy będzie można dokładniej określić poziom aktywności ekonomicznej determinowany procesami koniunkturalnymi. Na obecnym etapie badań w skali województwa jest to jeszcze niemożliwe.

Dzięki analizom koniunktury w ujęciu terytorialnym można zdobyć informacje na temat sytuacji danej dziedziny gospodarki określonego regionu na tle całego kraju. Przedstawione w niniejszym opracowaniu porównanie wybranych wskaźników jakościowych upoważnia do stwierdzenia, że kształtowanie się aktywności gospodarczej budownictwa w województwie poznańskim jest bardzo zbliżone do sytuacji przeciętnej w skali całego kraju. Wyniki oszacowane dla województwa są jednakże nieco korzystniejsze niż uzyskane w analizie ogólnopolskiej. Zjawisko to można wytłumaczyć wyższym poziomem i dynamiką rozwoju gospodarczego badanego regionu w stosunku do Polski jako całości. Potwierdzają to dane ilościowe charakteryzujące sytuację na rynku pracy oraz wartość produkcji sprzedanej przemysłu i budownictwa. W analizowanym okresie stopa bezrobocia zmniejszyła się w naszym kraju z 14,9% w 1995 roku do 10,6% we wrześniu 1997 roku. W Poznańskiem odnotowano spadek tego wskaźnika z 7,7% do 4,0%. Realna dynamika wzrostu wartości produkcji przemysłowej w Polsce wyniosła 10,2% w 1995 roku, 8,8% w 1996 roku i 11,3% w pierwszych trzech kwartałach 1997 roku. W województwie poznańskim tempo wzrostu w analogicznych okresach kształ-

towało się na poziomie 17,9%, 23,8% i 22,2%. W analizowanym regionie była także wyższa od przeciętnej dynamika wzrostu nominalnej wartości produkcji sprzedanej w działalności budowlano-montażowej. W skali kraju wyniosła ona odpowiednio 40,5% (1995), 26,4% (1996) i 35,1% (I-IX 1997). W Poznańskiem analogiczne wskaźniki osiągnęły wartości 61,2%, 23,7% i 61,6%. Świadczy to o wyższym od ogólnopolskiego tempie wzrostu wielkości rynku budowlanego w badanym regionie. Oszacowane wskaźniki jakościowe potwierdziły zatem wnioski wynikające z analizy opierającej się na danych ilościowych.

Biorąc pod uwagę generalną zgodność w kierunkach i czasie wystąpienia wahań oraz niewielkie różnice w częstotliwości oscylacji, ich amplitudzie i wartości analizowanych wskaźników, można uznać badane wskaźniki regionalne za jednoczesne w stosunku do ogólnokrajowych. Wnioski wypływające z porównania przeprowadzonego w niniejszej pracy odnoszą się, oczywiście, tylko do rozpatrywanego tu regionu. Nie można ich wprost przenosić na inne województwa ani też wykorzystać jako argumentu do zaniechania analiz regionalnych. Wręcz przeciwnie, ujęcie regionalne jest niezbędne, zwłaszcza w świetle rosnącej samorządności terytorialnej. Połączenie wyników badania koniunktury w budownictwie i w innych dziedzinach działalności gospodarczej (przemysł, handel, konsumpcja gospodarstw domowych itp.) daje też możliwość budowy bardziej złożonych wskaźników (np. wskaźnik odczuć ekonomicznych), a tym samym rozszerza pole porównań, będąc jednocześnie bardzo ważnym składnikiem szeroko rozumianej statystyki regionalnej.

Michał Kruszka, Ryszard Stefański

BUSINESS CONDITIONS IN THE CONSTRUCTION SECTOR – A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE QUALITATIVE INDICATORS ESTIMATED FOR THE POLISH ECONOMY AND FOR THE PROVINCE OF POZNAŃ

Summary

The main aim of this atricle is to present the development of the chosen business conditions survey method in the proveince of Poznań and to compare them with their equvalents for whole country. The paper analyses data from the period of January 1995-September 1977, taking into account the forms of ownership and the size of enterprises. The studies covered the time series which presented the values of a complex indicator, i.e. the indicator of general business climate, as well as the simple indicators as regards the assessment of demand (portfolio of orders), the value of construction-assembly production and the financial situation.

Taking into account a general convergence as regards directions and the timing of fluctuations, as well as slight differences in their frequency, amplitude and values of the analysed indicators, one can regard the studied regional indicators as simultaneous when compared to those in the whole country. The presented comparison of the selected qualitative indicators makes it possible to state that the

518 S. 89

development of economic activity of the construction sector in the province of Poznań is very close to the average situation at the national scale. However, the results estimated for the province of Poznań are slightly more favourable than those obtained in the all-Polish analysis.

